

ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია

Literature and Literary Theory

პოსტკონვენციური მორალი ვაჟა-ფშაველას ზოგიერთი ეპიკური
ნაწარმოების მაგალითზე
(„ალუდა ქეთელაური“, „ივანე კოტორაშვილის ამბავი“)

ნანა კუპრაძე

საქართველოს უნივერსიტეტი

თბილისი, საქართველო

ელ. ფოსტა: n.kupradze@ug.edu.ge

ORCID: 0009-0002-0913-3734

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.34.09>

SJIF 2025: 8.584

ლოურენს კოლბერგი პიროვნების მორალური განვითარების პრეკონვენციურ, კონვენციურ და პოსტკონვენციურ დონეებს გამოყოფს. თითოეულ სტადიას ადამიანები თანმიმდევრობით, თუმცა განსხვავებული ტემპით გადიან. პოსტკონვენციურ საფეხურზე პიროვნება აღწევს განვითარების მაღალ დონეს, როცა მას შეუძლია გადაწყვე-ტილებები მიიღოს დამოუკიდებლად, საკუთარი შეხედულებითა და სინდისით.

პოსტკონვენციურ დონეზე მყოფი ადამიანები თვლიან, რომ წესები აუცილებელი, თუმცა ცვალებადი სისტემებია, რომელთა დარღვევა შესაძლებელია, თუ ისინი ეწინააღმდეგებიან ადამიანის ფუნდამენტურ ღირებულებებს.

ვაჟა-ფშაველას ეპიკურ ნაწარმოებებზე დაკვირვებამ გვიჩვენა პოეტის ინტერესთა მდგრადობა ეთიკური პრობლემატიკის მიმართ. პოსტკონვენციური მორალი მკაფიოდ ჩანს ისეთ პოემებში, როგორებიცაა: „ალუდა ქეთელაური“, „სტუმარ-მასპინძე-ლი“, „ივანე კოტორაშვილის ამბავი“, „სისხლის ძიება“ და სხვა.

პოემაში „ალუდა ქეთელაური“ მწერალი პიროვნების მეტამორფოზის რთულ პროცესს აღწერს. ამ გზაზე გმირს უწევს გადააფასოს და დაიცვას მაღალი მორალური ღირებულებები. ალუდა უნებურად აღმოჩნდება დანარჩენი საზოგადოების პირისპირ, რომელიც აიძულებს დაემორჩილოს ტრადიციასა და თემში დადგენილ წესებს.

„ივანე კოტორაშვილის ამბავი“ მკითხველს გააცნობს ახალგაზრდა ჭაბუკს, ივანეს, რომელიც თემში გამორჩეული ვაჟკაცია. საზოგადოება დიდი პატივისცემითა და მოწიწებითაა ივანეს მიმართ განწყობილი. კრიზისულ სიტუაციაში ივანე უარს ამბობს არსებულ წესებზე და მოქმედებს საკუთარი შეხედულებისა და სინდისის კარნახით. ის უპირისპირდება ისეთ საზოგადოებას, რომელიც არაფრად აგდებს ადამიანის ღირსებასა და თავისუფლებას, რომელსაც არაფრად მიაჩნია ადამიანის სიცოცხლე.

პოემის მიხედვით, ახალი დრო ამკვიდრებდა ახალ კანონს, რომელიც მოყვასის სიძულვილს, თვითდამკვიდრების დაუოკებელი ჟინის გამო ღირსეულის გათელვას, დასმენასა

და ლალატს ემყარება. ასეთ საზოგადოებასთან ადაპტაცია პიროვნების კვდომის ტოლფასი იყო. ივანესნაირი გმირები ჯერ უპირისპირდებიან თემს და შემდეგ გარდაქმნიან მას.

როგორც ნაწარმოებების ანალიზისას გაირკვა, ვაჟა-ფშაველას იდეალური გმირები მტკიცედ იცავენ პოსტკონვენციურ მორალს და პიროვნების უმთავრეს ღირებულებებს.

საკვანძო სიტყვები: პოსტკონვენციური მორალი, ვაჟა-ფშაველა, „ალუდა ქეთელაური“, „ივანე კოტორაშვილის ამბავი“

ეთიკური პრობლემატიკისადმი ინტერესი ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების განმსაზღვრელია. ადამიანის ზნეობრივი იდეალის წარმოსახვას მწერალი ერთდროულად დიდი სიფაქიზითა და პასუხისმგებლობით ეკიდება, რადგან სწორედ ზნეობრივი გმირები ცდილობენ ცხოვრების გაჯანსაღებას, ამავე დროს საზოგადოებაში მაღალი მორალური და ეთიკური ღირებულებების დამკვიდრებას.

ფშავი და მთის საზოგადოება, რომლის ყოფაც ვაჟა-ფშაველამ მკითხველს გააცნო, ყოველთვის გამოირჩეოდა თვითმყოფადი ტრადიციებითა და ცხოვრების წესით. სხვასთან ერთად, მწერლის ერთ-ერთ ღირსებად ისიც უნდა ჩაითვალოს, რომ იგი სიღრმისეულად ჩასწვდა ქართველი ერის ეთნოფსიქოლოგიას და მხატვრული ენით გააცოცხლა ეროვნული ცნობიერების უმთავრესი ზნეობრივი პრინციპები, რომლებიც ბუნებრივად ერწყმის საყოველთაო მორალურ ღირებულებებს. რომ ვაჟა-ფშაველას ზნეობრივი გმირები მორალურ-ეთიკურ საკითხებს პოსტკონვენციურ დონეზე წყვეტენ.

თანამედროვე ეტაპზე ეთიკურ საკითხებს მისი დინამიკური განვითარების პერსპექტივიდან განიხილავენ, რადგან ეს უფრო ამომწურავ და სრულყოფილ სურათს ქმნის. მორალური ქცევის გარკვეული ასპექტების განხილვისას, გასათვალისწინებელია საზოგადოების სოციალური, კულტურული და მენტალური მდგომარეობა, თუმცა ბევრი მორალური ფენომენი, რომელსაც ცხოვრების სხვადასხვა ეტაპსა და ტრადიციაში ავლენენ ადამიანები, მაინც აუხსნელი რჩება.

ამერიკელი ფსიქოლოგი ლოურენს კოლბერგი გამოყოფს პიროვნების მორალური განვითარების პრეკონვენციურ, კონვენციურ და პოსტკონვენციურ დონეებს, რომელთაგან თითოეული ორ-ორ სტადიას მოიცავს.

პრეკონვენციურ დონეზე ადამიანს ჯერ არ აქვს გათავისებული საზოგადოებრივი წესები და საყოველთაოდ მიღებული ნორმები. მისი ქმედება განისაზღვრება იმის გათვალისწინებით, თუ რა შედეგი მოჰყვება მის ქცევას, - სასჯელი თუ დაჯილდოება.

კონვენციურ დონეზე ადამიანებს გათავისებული აქვთ საყოველთაოდ მიღებული კანონები და ემორჩილებიან მათ. ხშირად კონფორმისტულადაც უდგებიან საკითხს;

პოსტკონვენციურ დონეზე მყოფი ადამიანები კი ფიქრობენ, რომ „წესები საჭირო და ცვალებადი მექანიზმებია,“ რომლებიც უზრუნველყოფენ წესრიგსა და ადამიანის უფლებათა დაცვას, თუმცა თუ ისინი ეწინააღმდეგებიან ადამიანთა ზნეობრივ პრინციპებს, შესაძლებელია მათი შეცვლა [ჯანაშია, 2011:185].

პოსტკონვენციური დონე განსაკუთრებით საინტერესოა, რადგან პიროვნება სვამს კითხვებს იმ წესების ვალიდურობის შესახებ, რომელთაც ის იცავს.

კოლბერგის მიხედვით პოსტკონვენციური მორალი ზრდასრულ ადამიანებს ახასიათებთ და შეესაბამება კვლევის მეხუთე-მეექვსე დონეს (პრეკონვენციური პირველ და მეორე დონეს, კონვენციური - მესამე და მეოთხე დონეს).

V დონის მიხედვით სრულფასოვანი საზოგადოება ყალიბდება იმ ერთგვარი სოციალური შეთანხმების მიხედვით, რომელშიც ადამიანები ნებაყოფლობით ერთვებიან ცხოვრების პირობების გაუმჯობესების მიზნით. ისინი აცნობიერებენ, რომ განსხვავებული სოციალურ ჯგუფებს ღირებულებები და შეხედულებებიც განსხვავებული აქვთ. პრობლემათა გადაჭრისას კი აუცილებლად გასათვალისწინებელია სიცოცხლისა და თავისუფლების უფლება, ასევე ფიქრობენ, რომ ნებისმიერი წინააღმდეგობა უნდა მოგვარდეს ჰუმანური პრინციპების მკაცრი დაცვით. კანონი - მათი აზრით, სოციალური შეთანხმებაა, მაგრამ ის შეიძლება დაირღვეს მორალური მიზეზით, რადგან სიცოცხლე ყველაზე ღირებულია.

VI დონეზე პიროვნების ქმედება ითვალისწინებს მხოლოდ სინდისის ინდივიდუალურ ეთიკურ პრინციპებს, რომელიც თანაბრად ეხება ყველას, განურჩევლად კანონისა და სოციალური შეთანხმებისა.

განვიხილოთ ვაჟა-ფშაველას ზოგიერთი პოემა ამ თვალსაზრისით.

„ალუდა ქეთელაურში“ მუცალის, როგორც კაი ყმის შებრალება, ალუდასთვის გასაღებია იმ კარისა, რომელსაც შეჰყავს ის სრულიად სხვა სამყაროში, რომელიც სრულებით ცვლის ალუდას ზნეობრივ კოდექსს. მისთვის აბსოლუტურად არაეთიკურია გარდაცვლილისთვის მკლავის მოკვეთა, ასევე გაუგებარია მინდიას ქმედებაც, როცა მან თემის წინაშე ალუდას რენომეს აღსადგენად, თემში მუცალის მოკვეთილი მარჯვენა მოიტანა.

ალუდა რამდენჯერმე არღვევს თემში განმტკიცებულ წესებსა და ტრადიციებს, როცა:

- მუცალს მარჯვენას არ სჭრის;
- ცხედარს პატრონობს და დასტირის მოკლულს;
- არ ჰყრის იარაღებს;
- ლოცავს მას, მის გამზრდელსა და გვარს;
- „ქავის კარის“ დანახვისას, საუბრობს უსამართლობაზე; წყევლის ყველას,

ვისაც მტრობა სურს;

- საუბრობს ქისტის ცხოვნებაზე;
- თემის წინაშე სიბრალულს გამოხატავს ქისტის მიმართ;
- ეჭვქვეშ აყენებს თემის წესების სისწორეს;
- გმობს მინდიას ქმედებას;
- კურატი მიჰყავს მიცვალებულის სულის საცხოვნებლად;
- თანაგრძნობას სთხოვს ბერდიას და მისი მიუღებლობის შემდეგ, არღვევს

სარწმუნოებრივ ადათს, როცა საკუთარი ხელით კლავს კურატს.

კარგი ყმის ახლოდან დანახულმა სიკვდილმა და მისმა ღირსეულმა ქმედებამ, როცა სიკვდილის წინ ალუდას დაუტოვა იარაღი, რითაც მისი, ანუ მკვლელის, ვაჟკაცობა აღიარა, მოშალა ყოველგვარი ბარიერი: ეთნიკურიც, სარწმუნოებრივიც და ალუდა დაარწმუნა იმაში, რომ ადამიანის პიროვნული ღირსების საწყაო მხოლოდ მისივე პირადი ღირსებაა. ალუდა ნებიჯ-ნაბიჯ რწმუნდება თემის ადათ-წესების სიმრუდეში, გმობს მათ და დგება პოსტკონვენციური აზროვნების ეტაპზე. მის ქმედებას წარმართავს არა გარკვეული დოგმები და წესები, არამედ სინდისი.

ვაჟა-ფშაველას შეეძლო „მკაცრი ადათობრივი ნორმებით შეზღუდული ეპოქის სულიერი ფასეულობანი ზეადამიანურ ქმედებათა დამაჯერებელი ჩვენებით უკვდავებისთვის ეზიარებინა“ [არაბული 1990:5].

ვაჟა-ფშაველას გმირებს ვაჟკაცობისა და გმირობის საკუთარი საზომი აქვთ. „ივანე კოტორაშვილის ამბავში“ მთხრობელი ძველი დროის უპირატესობაზე საუბრობს, როცა კაცის ღირსება სხვა კრიტერიუმებით იზომებოდა. დაფსებული იყო: თანადგომა, თავდაჭერილობა, ღირსეულის დაფასება, „საქვეყნოზე და არა საპირადოზე“ ზრუნვა, თუმცა რადიკალურად განსხვავებულია აწმყო.

ახალი დრო ამკვიდრებს ახალ კანონს, რომელიც მოყვასის სიძულვილს, თვითდამკვიდრების დაუოკებელი ჟინის გამო ღირსეულის გათელვას, დასმენასა და ღალატს ემყარება.

„თუ კბილ-მოსაჭიდი გაუჩნდა ერთსა სხვასთანა, მირბიან თავ-გადაგლეჯით სუდია-ნაჩალნიკთანა. ჩივიან, ფიქრად ისა აქვთ, ერთმა მეორე გათელოს და ამით კაი ბიჭობა ვითომ „თავის მტერს“ აჩვენოს“ [ივანე კოტორაშვილის ამბავი, 2012]

ამ გულწრფელ დიალოგს მოსდევს აღიარება, რომლის თანახმადაც საზოგადოების დამანაწევრებელი და გამხრწნელია:

- უგულობა („გულის და გონების კარი ურდულით დაუკეტია...“ „როგორ გაცუდდა საწყლისა ფიქრი და გულის ძგერანი!...“)
- დაუნდობლობა („ძველად ერთ-ურთი გვიყვარდა, დანდობაც იყო მეტია...“)
- ურწმუნოება („ახლა ხალხს ღმერთი გაუწყრა, თავზე დაესხა რეტია: თუნდ აიაზმა ასხურე, თუნდა დაარტყი კეტია...“)
- მორჩილება, შიში და სიმხდალე („კაცს ახლანდელს დროს ქვეყნისთვის თავი ვერ გაუმეტია...“)
- ღირსების დაკარგვა („ვინლა დაემებს ამ დროში, კაცობას, ანუ სახელსა...“)

ესე იგი საზოგადოება პრეკონვენციურ სტადიაზეა, ასეთი საზოგადოების მორჩილება წახდენა და კვდომაა. ამ ვითარებაში მთხრობელი თვლის, რომ საზოგადოება, მხოლოდ გულის კარნახით უნდა მოქმედებდეს, ესე იგი კონვენციური სტადიის გვერდის ავლით. იდეალური ყოფა სწორედ ესაა. ასეთ საზოგადოებას ივანესნაირი გმირი უნდა დაპირისპირებოდა. მისი გულანთებულიობა, გულწრფელობა, სისადავე მკვეთრ კონტრასტს ქმნის მასის უგრძნობლობასთან.

ამ საზოგადოების ფონზე ივანეს ღირსებები უფრო ნათლად ჩანს.

ივანეს ცხოვრების თავისი წესები აქვს, რომლებიც მთლიანად მორალურ საწყისებს ეფუძნება. ესენია:

- თავმდაბლობა („არა დროს იმას გმირობა, არსად არ დაუკვებია...“, „არას დასდევდა ტანთ-ჩაცმას, არც რო სახელსა ჰყვარობდა....“ „მეფისგან ჰქონდა ნამღვწევი, ივანეს სამი ხალათი, მაგრამ ივანეს ბეჭებმა არა იცოდა ამათი, შინ ეწყვენ, იმჭვარტლებოდენ, საცა ეკიდა კალათი...“ „არ უყვირია სხვებსავით – „ეს მაღლი დამითესია“, ყოფილა ჩუმიად თავისთვის, როგორც ვაჟკაცის წესია...“)

- შეუპოვრობა („მრავალი ტყვეობას გადურჩენია, ქართველი კაცის მას სისხლი მტრისთვის არ შაურჩენია...“ „დღე და ღამ სოფლის დარაჯსა, ერთხელ არ დაუკვნესია...“ „გული ხომ ედვა ლომისა...“)
- კეთილშობილება („ბევრის სიკეთის მოქმედსა, თავი არ დაუჩენია...“)
- გონიერება („ლონესთან ჭკუაც დიდ ჰქონდა...“)
- სილალე და თავდაჯერებულობა („წესი არ იყო საფერხედ ცხენ-ჯორის ყოლა იმისა. ქვეითა იყვის მგელივით, ქორ-შავარდენზე მარდია...!“)

ივანე არ ემორჩილება თემში არსებულ წესს და მარჯვენას არ სჭრის მოკლულ მტერს, მოქმედებს საკუთარი შეხედულების თანახმად („მას არა ჰქონდა წესადა, მტრისად მოეჭრა მარჯვენა...“), რადგან უღისობად მიაჩნდა ცხედრის „წვალება“ („რა ჭკვაში მოსახდენია! რა ბიჭობაა, უსულოს ლეშს კიდევ სისხლი ვადინო...“).

როგორც ალუდა ქეთელაურისთვის „ღვთის კანონია“ უმთავრესი („ღვთისშვილთ უკეთეს იცინან, ყველანი მართალს ამბობენ, განა ვინაცა ჰფიცინ?!...“), ასევე ივანესთვის ღვთის ნებაა უმთავრესი („რა გაიგება, უფალსა, იქნებ ამით რამ ვაწყინო?!...“)

ივანესთვის ამოსავალია არა საკუთარი სახელზე ზრუნვა, არამედ სინდისიერი ქმედება. სწორედ ასეთი ინდივიდუალურობა გამოარჩევს სხვათაგან. მას საკუთარი კანონები აქვს, რომელიც ვაჟკაცურ, რაინდულ „რჯულს“ ექვემდებარება, რომლის თანახმადაც : მტრის მიპარვით მოკვლა უღირსი საქციელია, მიცვალებულის წამება „ღვთის საწყენი ქმედებაა“, საკუთარი ღირსების წარმოჩენა, - უღირსობაა.

ვაჟა-ფშაველას ეპიკურ ქმნილებებში გვხვდებიან თავშეკავებული, ადამიანური ჰუმანიზმით შთაგონებული, ფიქრიანი, სამართლიანი ადამიანები, რომლებიც სხვათაგან სწორედ მორალურ-ეთიკური ღირებულებებით განსხვავდებიან. ასეთი გმირების მაგალითები ჯერ განარისხებს თემს, შემდეგ კი გარდაქმნიან მას.

მხატვრული ლიტერატურის დანიშნულება ისიცაა, რომ დასახოს ზნეობრივი იდეალი და საზოგადოებაში გააღვივოს მისი მიღწევის სურვილი; დაარწმუნოს მკითხველი, რომ პიროვნული სრულყოფილების მოპოვების მცდელობა ადამიანის უმთავრესი მოთხოვნილება და დანიშნულებაა.

ლიტერატურა:

1. არაბული, ა. ვაჟა-ფშაველას პოეტურ სამყაროში. გვ.5. თბილისი: მეცნიერება.1990.
2. ჯანაშია, ნ. იმედაძე, ნ. გორგოძე, ს. - განვითარებისა და სწავლის თეორიები. მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრის შრომები. ტ.1 გვ.185. თბილისი: 2011.

სასარგებლო ბმულები:

ივანე კოტორაშვილის ამბავი, 2012 <https://tagiweb.wordpress.com/2012/02/27/ivane-kotorashvilis-ambavi-17.10.2025>

„ალუდა ქეთელაური“, 2011 <https://tagiweb.wordpress.com/2011/12/15/aluda-qethelauri-17.10.2025>

Nana Kupradze

University of Georgia

Tbilisi, Georgia

e-mail: n.kupradze@ug.edu.ge

ORCID: 0009-0002-0913-3734

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.34.09>**SJIF 2025:** 8.584

**Post-conventional morality on the example of some epic works of Vazha-Pshavela
("Aluda Ketelaure", "The Story of Ivane Kotorashvili")
(Abstract)**

Lawrence Kohlberg distinguishes pre-conventional, conventional, and post-conventional levels of a person's moral development. People go through each stage sequentially, although at a different pace. At the post-conventional level, a person reaches a high level of development, when he can make decisions independently, taking into account his own views and conscience.

People at the post-conventional level believe that rules are necessary, but changeable systems that can be violated if they contradict fundamental human values.

Observation of Vazha-Pshavela's epic works has shown us the poet's persistence in his interest in ethical issues. Post-conventional morality is clearly visible in such poems as: "Aluda Ketelaure", "Guest-Host", "The Story of Ivane Kotorashvili", "The Search for Blood" and others.

In the poem "Aluda Ketelaure", the poet describes the difficult process of metamorphosis of a person. On this path, the hero has to reassess and defend high moral values. Aluda involuntarily finds herself face to face with the rest of society, which forces her to obey tradition and the rules established in the community.

"The Story of Ivane Kotorashvili" introduces the reader to a young man, Ivane, who is a distinguished man in his community. Society treats Ivane with great respect and awe. In a crisis situation, Ivane also refuses the existing rules and acts according to the dictates of his own views and conscience. He confronts a society that disregards human dignity and freedom, that considers human life as nothing.

According to the poem, the new time was establishing a new law based on hatred of one's neighbor, trampling on the worthy due to the insatiable desire for self-establishment, oppression, and betrayal. Adapting to such a society was tantamount to the death of a person. Heroes like Ivane first confront the community and then transform it.

As it became clear during the analysis of the works, the ideal heroes of Vazha-Pshavela firmly defend post-conventional morality and the most important human values.

რეგენზენტი: პროფესორი ლუდმილა ბრანიშტე